

Postkoloniaal verzet **2.0**

Nikki Mulder

Dit artikel gaat over de verrassende vorm van postkoloniale strijd in de marges van ons koninkrijk. Op het eiland Saba roepen alledaagse ontmoetingen met Nederlandse bureaucratie verzet op. Burgers en ambtenaren verzetten zich echter niet volgens het welbekende antikoloniale script, maar keren dat binnenstebuiten.

CV

Nikki Mulder (MSc) volgde de research master Cultural Anthropology: Sociocultural Transformation aan de Universiteit Utrecht. In 2017 studeerde zij cum laude af op een onderzoek naar non-soevereiniteit op Saba en Sint Eustatius. Momenteel is zij als promovenda verbonden aan het ERC-project *Moralising Misfortune: A Comparative Anthropology of Commercial Insurance* onder leiding van Erik Bähre aan de Universiteit Leiden.

Het is menigeen aan deze kant van de oceaan ontgaan, maar in 2010 is het Koninkrijk der Nederlanden rigoureuus hervormd. Op 10 oktober in dat jaar zijn de Nederlandse Antillen opgehouden te bestaan. Sint Maarten en Curaçao verkregen de status van autonoom land (net als Aruba in 1986) en de drie andere eilanden – Bonaire, Sint Eustatius en Saba – werden onderdeel van Nederland als ‘openbare lichamen’ of ‘bijzondere gemeenten’. Daar merk je aan Europese zijde heel zelden iets van, maar vooral in de Caribische gemeenten moesten mensen flink wennen aan de hernieuwde aanwezigheid van Hollandse bureaucratie.

Ik deed vijf maanden etnografisch veldwerk op Saba, dat met ongeveer 1.500 permanente bewoners het allerkleinste Nederlands-Caribische eiland is. Ik wilde begrijpen hoe de nieuwe non-soevereine status op lokaal niveau vorm en betekenis krijgt. Uit de literatuur doemt een somber beeld op. Wetenschappelijke publicaties draaien veelal om aloude verwijten van slecht bestuur enerzijds en rekolonisatie anderzijds (Oostindie 2013; Veenendaal 2016). Onderzoeksrapporten beschrijven op hun beurt hoe de eilanden geplaagd worden door de willekeur van de Nederlandse overheid. Als het gaat om bestuurlijke procedures dan klinkt het argument: de eilanden moeten zich strikt aan Nederlandse wet- en regelgeving houden, want zij horen bij Nederland. Sociale voorzieningen houdt de overheid op een beduidend lager niveau dan in het Europese deel van Nederland, waardoor bijvoorbeeld pensioenen en het minimumloon onder de armoedegrens liggen. Dat rechtvaardigt de Nederlandse overheid door te stellen dat de eilanden tot het Caribisch gebied behoren (lees: niet tot Nederland) (Commissie evaluatie Caribisch Nederland 2015).

Waar de literatuur de transatlantische Koninkrijksrelaties centraal stelt, wilde ik graag te weten komen hoe deze moeizame verhoudingen in het dagelijks leven tot uiting komen. Ik deed daarom participerende observatie bij overheidsinstanties, vooral in de haven van Saba, Fort Bay. Dat is dé plek waar je de machtsstructuren en symboliek van het transatlantische koninkrijk in al hun complexiteit kunt aanschouwen. Ook interviewde ik ambtenaren, politici, ondernemers en zeelui over staatsmacht en de nieuwe politieke verhoudingen. In eerste instantie verwachtte ik veel antikoloniale retoriek, maar ik moest al snel concluderen dat politieke strijd op Saba andere vormen aanneemt.

Transatlantische bureaucratie

De kleine haven van Saba werkt als een soort vergrootglas. Fort Bay is de levensader van het eiland. Hier komen mensen (havenmeesters, douaniers, marechaussees) en dingen (vlaggen, paspoorten, papierwerk, hekken) samen om zeer geringe stromen aan goederen, geld en personen te reguleren. Elke woensdagochtend komt hier een klein vrachtschip uit Sint Maarten aan met containers vol Amerikaanse goederen om de supermarkten te bevoorraden. Er varen twee ferry's heen en weer: eentje vooral met toeristen, de andere met Sabanen die boodschappen doen op Sint Maarten. Jaarlijks gaat het om ongeveer 10.000 mensen en 19 miljoen dollar aan goederen (Centraal Bureau Statistiek 2015: 63, 78). Dat is verwaarloosbaar op de nationale balans, maar van levensbelang voor het eiland¹.

¹ Ter vergelijking: in het Europese deel van Nederland verwerken luchthavens jaarlijks 64,6 miljoen mensen en wordt er 378 miljard euro aan goederen ingevoerd (Centraal Bureau Statistiek 2016).

Hoewel inkomend verkeer hier meestal geen internationale grenzen heeft overgestoken, is de aankomst van mensen en goederen in Fort Bay wel omgeven met allerlei bureaucratische routines en objecten. Er is een havenkantoor – bekroond met niet één, maar twee nationale vlaggen, te weten de Sabaanse en de Nederlandse – met Sabaanse havenmeesters, beveiligers en onderhoudspersoneel. Zij regelen en administreren al het maritieme verkeer in de haven en vallen onder de lokale overheid. Een Sabaanse officier van de Koninklijke Marechaussee stempelt en scant paspoorten in een computersysteem en ondervraagt reizigers over het doel van hun komst. Naast hem zitten Bonairiaanse douaniers die bagage controleren op “illegal stuff” en “undeclared goods”. Ook innen zij de nieuwe ABB (Algemene Bestedingsbelasting) op inkomende goederen en verzorgen al het papierwerk (vertrekpassen, aankoopbonnen, bills of lading, broker papieren) rondom maritiem verkeer. De douane is een geheel nieuw overheidsapparaat op Saba en valt onder de bureaucratische tussenlaag van de ‘BES’ (Bonaire, Sint Eustatius en Saba).

In eerste instantie verwachtte ik veel antikoloniale retoriek, maar ik moest al snel concluderen dat politieke strijd op Saba andere vormen aanneemt

Soms worden deze bureaucratische routines uitgebreid. Eén keer per maand bezoekt de Koninklijke Kustwacht het eiland vanuit Sint Maarten voor een extra controle van boten, passagiers en bagage. De kustwachters komen uit alle windstreken van de voormalige Nederlandse Antillen. Ook is de ‘BES’-politie af en toe aanwezig, met Sabaanse, Bonairiaanse en Nederlandse agenten. Sommige van deze bureaucratische routines waren er al voor 2010, maar zijn nu zichtbaar meer aanwezig en gaan bovendien gepaard met meer voorschriften, meer uniformen en véél meer papierwerk. Een Sabaanse ambtenaar zei over de grenscontroles dat “the rules were always there, but since 10-10-10 they got strict.” Het mag duidelijk zijn dat bezoekers en thuiscomers op het kleine Saba een

forse staatsbureaucratie tegenkomen.

This don't make no sense

Nu is natuurlijk de vraag hoe Caribische burgers en ambtenaren zich verhouden tot deze uitbreiding van formele staatsmacht. Voegen zij zich naar de regels of verzetten ze zich daartegen? Hoewel de grenscontroles over het algemeen routineus verlopen, staan mijn aantekeningen vol met klachten en cynische anekdotes over het logge overheidsapparaat. In het café buiten de havenpoort delen zeelui, ondernemers en reizigers hun verhalen over het nieuwe bureaucratische leven van de haven. Over ‘rekolonisatie’ heeft niemand het. Wel zijn ze verbolgen over het feit dat hoogopgeleide heren in pak uit Nederland zo’n inefficiënt bureaucratisch monster hebben geschapen.

Vooral op bootreizen tussen Saba en Sint Eustatius roepen de formulieren van de douane en de marechaussee veel frustratie op. Voor deze reis van iets langer dan een uur vragen de instanties om gedetailleerde informatie over de route, de boot en de passagiers. Het invullen van de formulieren duurt vaak erg lang en maakt mensen ongeduldig. Bovendien komt het er bij de meeste Sabanen niet in dat zij hun paspoort moeten tonen. “We’re coming home,” redeneren zij, “We’re from here, we ain’t no foreigners.” De meest voorkomende klacht gaat echter zo: “This don’t make no sense. We going from one Dutch island to the next.” Deze zinnen zijn als een mantra onder elke boottocht tussen de eilanden. Je hoort deze woorden niet alleen in het café, maar ook in de douanekantoren. Terwijl ambtenaren formulieren en paspoorten controleren houden Sabanen hen aan de andere kant van de balie voor: “When you go from Amsterdam to Rotterdam, there ain’t no border control!”

Hoewel ambtenaren hun werk meestal routinematig blijven doen, staan ook zij ambivalent tegenover de grenscontroles. Een marechaussee vertrouwde me bijvoorbeeld toe: “I find it frustrating to put a stamp in a Dutch passport. We have the same passports, you and I. It doesn’t add up.” Deze gedeelde verstandhouding tussen ambtenaren en reizigers leidt er dan ook regelmatig toe dat grenscontroles überhaupt niet uitgevoerd worden. Buiten de dagelijkse routines van veerboten en vrachtschepen om gaan

thuiscomers – reizende op vissersboten – met het grootste gemak voorbij aan de havenpoort.

Je zou deze vertogen en praktijken kunnen interpreteren als regelrecht verzet tegen staatsmacht van overzee. Ondanks Nederlandse regeldruk creëren Sabanen ruimte voor autonomie en buigen ze de regels om naar rechtvaardige proporties. Lila Abu-Lughod (1990) waarschuwt ons echter dat we dit soort alledaags verzet beter niet kunnen zien als het falen van een machtsstelsel of als bewijs van menselijke vrijheid. Verzet toont niet de grenzen van macht, schrijft zij, maar verzet is indicatief voor macht (Abu-lughod 1990: 42). Wat als we een romantische visie op verzet loslaten en meer aandacht hebben voor de machtsstructuren die erin zichtbaar worden? In andere woorden: tot welk begrip van non-soevereiniteit komen we als we voorbijgaan aan het vieren van bepaalde vormen van strijd en vrijheid?

Een binnenlandse reis

Om deze vragen te beantwoorden moeten we niet ophouden bij het constateren van verzet, maar heel goed luisteren naar wat verschillende vormen van strijd ons vertellen over macht. Als Sabanen klagen over grenscontroles, welke theorieën presenteren zij dan over de wereld en hun positie daarin (cf. Bonilla 2015: xvii)? Wat toont het alledaagse verzet van Sabanen ons over de huidige politieke orde?

Het helpt als we het verzet in zijn historische context plaatsen. De inzet van veel antikoloniale politiek in de twintigste eeuw was soevereiniteit: het idee dat naties zichzelf moeten kunnen besturen zonder inmenging van buitenaf. Tegenwoordig is dat precies omgekeerd. Postkoloniale politiek kenmerkt zich nu door de afwijzing van onafhankelijkheid (Bonilla 2015). Burgers in non-soevereine delen van de wereld willen de politieke band met hun voormalige koloniale overheden behouden, een wens die ze regelmatig uiten in referenda. Zo ook in ons eigen koninkrijk, zo ook op Saba.

Bezoekers en thuiscomers staan in de rij voor de grenscontrole door de Koninklijke Marechaussee en de Douane Caribisch Nederland in Fort Bay, de haven van Saba (09/12/2016, Nikki Mulder).

In het licht van deze politieke werkelijkheid gaan de strenge grenscontroles regelrecht in tegen de territoriale en politieke eenheid van Nederland zoals Sabanen zich die voorstellen. Saba, Sint Eustatius en het water dat hen scheidt worden verbeeld en formeel gedefinieerd als onderdeel van dezelfde constellatie. Als reizigers uitroepen “We going from one Dutch island to the next,” dan verzetten zij zich tegen de grenscontroles door zich te beroepen op een nationaal territorium. Zij bekritisieren het feit dat ze als Nederlandse burgers met Nederlandse paspoorten onderworpen worden aan grenscontroles door de Nederlandse staat wanneer ze van het ene Nederlandse eiland naar het andere varen, zonder daarbij een internationale grens te passeren.

Een dergelijk vertoog kan in mijn ogen niet gezien worden als antikoloniaal verzet, zoals dat in de literatuur wel vaak genoemd wordt. Sabanen verzetten zich niet per se tegen de regulering van een kleine haven door de Nederlandse staat. Ze kaarten ook niet alleen de tegenstrijdigheid aan van grenscontroles waar er geen grens bestaat. Wat zij continu doen is zichzelf, het eiland en hun burens als Nederland(s) presenteren. Waar de staat een grens produceert, produceren zij een binnenlandse reis.

Politieke orthodoxie, binnenstebuiten

Non-soevereine plekken zoals Saba worden in de literatuur vaak weggezet als opvallende uitzonderingen op de regel (Bonilla 2015: xiii). Waar de rest van de wereld zogenaamd bestaat uit onafhankelijke en volwassen natiestaten, hebben Saba en de zijnen de boot naar de politieke moderniteit gemist. In zo'n discours is er enkel plek voor een uitgeholde en gedateerde conceptualisering van vrijheid en dominantie, van strijd en macht. Volgens dit script is een volk immers pas echt postkoloniaal en geëmancipeerd als het zich heeft bevrijd van het Moederland.

De strijdkreet “We going from one Dutch island to the next” is een vorm van verzet tegen die politieke orthodoxie

Wat Sabanen ons echter vertellen is dat wij leven in een ‘veel complexere koninkrijkswerkelijkheid’ waar aloude categorieën van kolonisator en gekoloniseerde niet meer van toepassing zijn (Guadeloupe 2010: 57-58). Met hun reizen en opmerkingen leggen Sabanen ongelijke verhoudingen bloot, maar niet door te spreken over ‘rekolonisatie’. Sabanen wensen staatsmacht niet weg, ook niet als die van overzee komt. In plaats daarvan verzetten ze zich tegen hele specifieke verschijningsvormen van de staat, maar doen dat ironisch genoeg door zich te beroepen op hun nationale identiteit. Daarmee keren ze oude vormen van postkoloniale strijd binnenstebuiten.

Onder het vergrootglas van Fort Bay worden tegenstrijdigheden van politieke moderniteit duidelijk zichtbaar. Het alledaagse verzet van Sabanen laat zien dat de huidige wereldorde wordt gekarakteriseerd door onderlinge afhankelijkheid, maar nog steeds is gestoeld op oude ideeën over het samenvallen van één volk, één staat, één land. De strijdkreet “We going from one Dutch island to the next” is een vorm van verzet tegen die politieke orthodoxie. Sabanen verzetten zich dus niet tegen de staat, maar willen dat de staat hen als gelijke, Nederlandse burgers erkent.

